

انجمن علمی دانشجویی حقوق

نشریه انجمن علمی دانشجویی رشته حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر

سخن سردبیر

سخن سردبیر:

انجمن علمی حقوق در واقع پل ارتباطی دانشجویان محترم این رشته و استادان مکرم آن می باشد این انجمن با ظرفیت های تعریف شده خود می تواند گام های مهمی در امور مختلف آموزشی، پژوهشی و کمک آموزشی دانشجویان محترم در مقاطع مختلف برداشته و با ارائه برنامه های دقیق و اجرایی و پشتیبانی از دانشجویان حقوق به اهداف از پیش تعیین شده خود که همانا وصول و ایصال به جایگاه های رفیع منیع علمی و پژوهشی ست واصل گردد. در این رهگذر وجود اعضای توانمند و علاقه مند به فعالیت های فوق برنامه، داشتن برنامه های صحیح و خلاقانه که امکان پیاده سازی و تبدیل آن از بالقوه به فعل وجود داشته باشد و حمایت مسئولین امر و مخاطبین محترم و همکاری استادان گرانمایه که شایق به همکاری با انجمن باشند نقش بسیار تعیین کننده ای در این روند خواهند داشت. در گام های ابتدایی و اولیه ی نشریه انجمن علمی حقوق جهت افزودن به غنای علمی نشریه ضمن ارائه گزارش از فعالیت های ماضی و معرفی برنامه های آتی عموماً از استادان محترم ارائه مقالاتی جهت طبع در نشریه موصوف درخواست شده است.

اولاً: خوانندگان گرامی از خرمین فضل استادان محترم توشه بگیرند و از طرفی با نحوه ی استاندارد مقاله نویسی آشنا و مانوس گردند که انشالله این رویه به دین منوال تداوم استمرار داشته باشد. پر واضح است مسئولین زحمت کش انجمن در تمامی امور پذیرا و قدر دان انتقادات مخاطبین محترم بوده و با روی باز مشتاق شنیدن پیشنهاد های علمی و کاربردی عزیزان جهت تمشیت بهتر و کارآمدتر انجمن خواهند بود.

سردبیر: نازنین فی ریزی

نشریه شماره یک
پاییز ۱۴۰۱

پروژه داتا

فهرست مطالب

- ۴..... تمدنهای کهن خاورمیانه و اصل قانونی بودن جرائم و مجازاتها
- ۵..... قانون حمورابی
- ۶..... کارکرد کیفری قانون حمورابی
- ۷..... متن قانون نامه ی هیتی
- ۸..... مقایسه قانون هیتی با قانون حمورابی

مسئول نشریه:
ابوالفضل رضانی

سر دبیر و نویسنده:
نازنین نیری

صفحه آرا:
امیر محمد جمشیدی
زهرا صفری

طراح جلد:
مهرشاد مشایخ

ویراستار:
ابوالفضل رضانی

تمدنهای کهن خاورمیانه و اصل قانونی بودن جرائم و مجازاتها

بنابراین کشفیات است که امروزه می‌توان گفت، تمدن خاورمیانه و بین‌النهرین، تمدنی قانون‌ساز و قانونگذار بوده‌اند. البته قانون‌سازی به معنایی که امروزه در رشته حقوق مطرح است وجود نداشته است. امروزه قانونگذاری در چهارچوب تفکیک قوا بوسیله قوه مقننه صورت می‌گیرد در حالیکه در چهار هزار سال پیش، تفکیک قوا بدین کیفیت و صورت مفقود^۱ بوده است. لذا قانون جزایی حمورابی یا هیتی‌ها، حاصل ساخت دست بشر یعنی فرمان پادشاهان، عرف و آداب و رسوم اقوام مربوط، رویه قضایی و بالاخره نظریات و استفتائات حقوقی و قضایی است. به عبارت دیگر اندیشه‌های دینی و تعالیم آسمانی در آنها جایگاهی نداشته و برای رفع نیازهای روز جامعه طراحی شده‌اند. از اینرو با مطالعه آنها بهتر می‌توان اخلاق اجتماعی آن روزگار را بررسی نمود. حال چنانچه مبتنی بر آموزه‌های دینی و الهی بودند، اخلاق مذهبی نقش پررنگتری را ایفا می‌نمود.

ظاهراً در قرون گذشته و در ایام کهن احتمال اینکه این اصل در مفهوم امروزی خود وجود داشته باشد، بسیار اندک است. حقوق کیفری دوران باستان بسیار ساده بود، زیرا انسانهای آن دوران به دلیل داشتن جامعه کوچک و کم جمعیت، در مرحله رشد اولیه خود بسر برده و دارای تمدن پیچیده‌ای نیز نبودند. جوامع دوران باستان از ابعاد مختلف فاقد تنوع بوده و موارد نقض حقوق کیفری نیز در آن دوران کمتر از امروزه تخمین زده می‌شود. زیرا اقوام باستان به لحاظ محدود بودن جمعیشان بیشتر از طریق نظارتهای خانوادگی و قومی کنترل می‌شدند و بنابراین حقوق کیفری مناسبت‌های کمتری برای اعمال داشت. شرق باستان یعنی خاورمیانه فعلی که ترکیه را نیز شامل می‌شود، دارای تمدن حقوقی و قانونگذاری بوده است. شاید براساس کشفیات باستان‌شناسان بتوان گفت یکی از قدیمیترین متون حقوقی مدون، در خاورمیانه یافت شده است. تاریخ کشف این متون به اوایل قرن بیستم، حین سالهای ۱۹۰۰ بر می‌گردد. ستون سنگی قانون حمورابی در بین سالهای ۱۸۹۹ تا ۱۹۰۲ در شوش خوزستان کشف شد. سنگ نوشته حامل متون قانونی حمورابی (۱۰۰ سال پیش) و متون حقوقی و کیفری هیتی‌ها نیز حدود ۱۰۰ سال پیش در استان آناتولی ترکیه و در نزدیکی یوزگات امروزی کشف شد.

قانون حمورابی

قابل مجازات نیست، مگر اینکه بموجب قانون قبلی جرم تلقی شده باشد، یا برای آن مجازات پیش‌بینی شده باشد، یک بحث جدید است. در قوانین مجازات فعلی، اولین ماده را به این مورد اختصاص می‌دهند و جرم راجع است به عملی که برای آن مجازات تعیین شده باشد. اما در قانون‌نامه حمورابی و کلاً قانون‌نامه‌های باستان چنین موادی به چشم نمی‌خورد. لذا اظهار نظر قطعی در این خصوص که آنها نمی‌توانستند افراد را خارج از چهارچوب جرائمی که در قانون‌نامه حمورابی نام برده شده، مجازات کنند، مشکل است. ولی می‌توان حدس زد که اگر حمورابی قصد چنین کاری داشت، دست به قانون‌نویسی نمی‌زد.

بنابراین با توجه به این امر که جرائم در قانون حمورابی در ضمن مواد متعدد بیان و مجازات آنها نیز بطور دقیق تعیین و اجرای آن پس از ثبوت به عهده قضات واگذار گردیده، نتیجه وجود اصل قانونی بودن جرائم و مجازات بطور ضمنی در این مجموعه قوانین است. مگر نه این است که وی نفرین ابدی خود را نثار کسی می‌کند که «اصول و مقررات» این قانون را دگرگون سازد حتی اگر آن شخص «پادشاه یا حاکم یا کاهن بزرگ یا فرمانفرما یا هر کس دیگر باشد».

از قدیمی‌ترین قوانین (کدهای) مدون که امروزه به دست ما رسیده است، قانون‌نامه حمورابی است. اگرچه بنا به نظر مورخین، این قوانین از قوانین قدیمی‌تر، یعنی سومری‌ها و مجموعه قوانین اشنونا اقتباس شده است لکن اهمیت این قوانین، در شیوه تدوین آن به صورت منظم و نگاشتن آن بر روی یک سنگ بزرگ می‌باشد. اگرچه مواد موجود به تعبیر امروزی مشتمل بر مقررات مدنی، تجاری و کیفری است و از روابط بین زن و شوهر و حقوق زن گرفته تا شرایط فرزندخواندگی و آجاره اشیاء و اشخاص و غیره را تنظیم می‌کند. با این وجود بخش مهمی از این مواد قانونی، واجد جنبه کیفری است که نه تنها به تعیین مجازات برای بسیاری از اعمالی که امروزه نیز جرم شناخته می‌شوند پرداخته، بلکه به عنوان پاسدار و ضامن اجرای کیفری بسیاری از اعمالی که در روزگار ما مجاز یا فقط از ضمانت اجرای حقوقی برخوردارند، مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است.

در مجموعه قوانین حمورابی بطور صریح اشاره‌ای به اصل قانونی بودن جرائم و مجازات آنها نشده است، اما از فحوای آن مجموعه قانونی می‌توان دریافت که بطور پراکنده و غیرمتقن، رگه‌هایی از این اصل وجود داشته است. زیرا در برخی موارد جرم و مجازات را مشخص کرده و گاه اشاره به صلاحیت دادگاهها می‌نماید. مثلاً جرائم مستوجب اعدام در قانون حمورابی عبارت بودند از جادوگری، سرقت اموال پادشاهی، راهزنی، مخفی کردن برده دیگری و ... همچنین مجازات زانیه، غرق در رودخانه دجله و زنای با محارم با مرگ یا تبعید مجازات می‌شده است. اما باز هم نمی‌توان درخصوص پذیرش اصل قانونی بودن جرائم و مجازات آنها در آن مجموعه قانونی بطور دقیق اظهار نظر نمود. توضیح آنکه اختصاص یک ماده از مواد قانون مجازات عمومی به این موضوع که هیچ فعل یا ترک فعلی - هر چند بنظر برخی از حقوقدانان این دلیل، قوی نباشد لکن همانطور که عنوان شد اولاً به عنوان دلیل قطعی و متقنی ذکر نشده است بلکه اماره است. ثانیاً ذکر جرم و مجازات به شکل مدون می‌تواند تا حدودی ذهن ما را به پذیرش اصل نزدیکتر سازد تا عدم پذیرش.

کارکرد کیفری قانون حمورابی

در سال ۱۸۳۴ یک معمار فرانسوی بنام تِکسیه به خرابه‌هایی باستانی نزدیک بغازکوی در ترکیه برخورد می‌کند. لکن از آنجایی که گمان نمی‌رفت در این منطقه تمدنی ایجاد شده باشد، بعد از مدتی این اتفاق به فراموشی سپرده می‌شود. اما در سال ۱۹۰۵ یک تیم باستان‌شناسی آلمانی شروع به بیرون آوردن الواح سفالین هیتی، به خط میخی از دل زمین می‌نمایند. قوانین هیتیایی دارای دو روایت است: یک روایت قدیم، مربوط به سالهای ۱۶۵۰ تا ۱۵۰۰ پیش از میلاد و یک روایت جدید که مربوط به ۱۵۰۰ تا ۱۱۸۰ قبل از میلاد است.

قانون‌نامه حمورابی، کارکرد کیفری امروزی را نداشته است و گاه به عنوان راهنمای ارزش‌گذاریهای عمده است. این ارزش‌گذاریها محدود به چند مورد است. بنابراین می‌توان چنین استنباط نمود که در لوح قانونی حمورابی، همه مصادیق افعال و ترک افعالی که در زمان حکومت حمورابی مخالف مصالح جامعه بوده، در این مجموعه ذکر نشده است.

در هر حال قانون‌نامه حمورابی یک مجموعه تاریخی است و بنظر می‌آید که تنظیم این مواد، اولاً ارزشهای اساسی و غالب جامعه را مشخص می‌کند و ثانیاً با تکیه بر ضمانت اجراها به متخلفین هشدار می‌دهد. به عبارت دیگر همانند تمامی قوانین کیفری، افراد بالقوه مجرم را تهدید به مجازات می‌کند تا جرمی در عمل ارتکاب نیابد.

در قانون‌نامه حمورابی، محاکمه و صدور حکم مخصوص قضات پادشاهی است. دادگاه بابل در واقع تأسیسی شبیه به دیوانعالی بوده و محاکمات نهایی در آنجا انجام آمده می‌شده است. صرفنظر از شدت مجازاتهای پیش‌بینی شده که معلوم نیست تا چه اندازه در عمل مفید واقع می‌شده‌اند باید اذعان کرد که مجموعه قوانین حمورابی، با توجه به زمان تدوین آن یکی از شاهکارهای تقنینی است که به ادعاهای افتخارآمیز کسانی که قوانین روم و یونان را تنها منبع قوانین فعلی و برجسته‌ترین آنها می‌دانسته‌اند خاتمه داده است.

امروزه بر ما مکشوف است که پیش از قانون حمورابی و یا دست‌کم همزمان با آن، قوانین مکتوب دیگری نیز وجود داشته‌اند که به همان اندازه حائز اهمیت می‌باشند، از جمله آنها قانون‌نامه (گُد) هیتی‌ها است. از میان تمدنهای کهن و اقوام باستانی، تمدن هیتی یکی از برجسته‌ترین تمدنهای شناخته شده‌ای است که در بررسی و مطالعه تاریخ این اقوام بدان برمی‌خوریم. تا اوایل قرن نوزدهم، هیتی‌ها را جزئی از مصریان باستان می‌دانستند و در کتاب تورات در خصوص آنها مطالبی ذکر شده بود؛ از جمله آنکه هیتی‌ها از نسل نوادگان نوح نبی(ع) و از فرزندان حِت می‌باشند و حِت نیز خود یکی از فرزندان حَم و کنعان است

متن قانون نامه هیتایی

متن قانون نامه هیتایی شامل دویست بند یا ماده است که پس از قانون نامه حمورابی مشتمل بر ۲۸۲ ماده -در میان الواحی که تاکنون کشف و ترجمه شده است- بزرگترین قانون نامه بین النهرین (میان رودانی) تلقی می گردد.

این مجموعه قوانین در قالب الواحی که تا این تاریخ قدیمی ترین الواح هندواروپایی هستند، شامل دویست ماده قانونی به خط میخی است که ناظر بر مسایل مختلف اجتماعی، حقوقی، اداری، اقتصادی و... می باشند. تاریخ وضع این قوانین به دوره پیش از قوانین حمورابی و یا حداقل به دوران معاصر با تدوین و تنظیم آن قانون باز می گردد. سیستم کیفری حاکم بر تمدن هیتی چه از لحاظ شکلی و چه از لحاظ ماهوی دارای اهمیت خاصی است. از لحاظ شکلی دو نوع دادگاه وجود داشته است، یکی دادگاههای مشایخ و هیأت مردمی تشکیل شده که به قضایای مختلفی رسیدگی می کرد و دیگری دادگاه شاهی نام داشت. این دادگاه که از نمایندگان شاه متشکل بود، دارای کارکرد دوگانه ای بود. این کارکردها عبارتند از تجدیدنظر در احکام دادگاههای مردمی و رسیدگی به جرائم خاص.

از لحاظ ماهوی آنچه حائز اهمیت است، مجازاتهای حاکم بر حقوق کیفری آن دوران است که اغلب به صورت جریمه نقدی و جبران خسارت بوده و اصولاً خفیف اند. البته در خصوص برخی از جرائم همانند جادوگری، مجازاتهای شدیدی نسبت به محکومین اجرا می شد - خط هیتی ها، ابتدا خط آکدی بوده ولی سپس خط میخی هیتایی در زمان سلطنت هات توسیلی اول جایگزین آن می شود.

در این رژیم حقوقی، برای جلوگیری از انتقام خصوصی، ابتدا تأسیس حقوقی قصاص مورد پذیرش قرار می گیرد و سپس تبدیل به پرداخت غرامت و دیه می گردد. اصول مهم شناخته شده در حقوق کیفری امروزی، نظیر اصل شخصی بودن مجازاتها در آن سیستم شناخته نشده بود. از اینرو در مواردی مسئولیت کیفری یک مسئولیت جمعی بشمار می رفت. اصل قانونی بودن جرائم و مجازاتها و همچنین اصل برائت نیز در آن قانون به صراحت تصریح نشده است. در این رژیم حقوقی، طبقه بندی کاستی هیتی نیز مشهود می باشد و برطبق آن تعلق طبقاتی، جنسیت مجرم یا بزه دیده از مهمترین عوامل تعیین میزان مجازات است.

مقایسه قانون هیتی با قانون حمورابی

نکته قابل توجه دیگر اینکه در مقایسه قانون هیتی با قانون حمورابی به وجوه مشترک زیادی برخورد می‌کنیم که شاید ناشی از همخوانی زندگی آنها و معاصر بودن این دو تمدن و تأثیرپذیری از یکدیگر باشد. اعتقاد به قداست مقام سلطنت، وجود عقاید خرافی، طبقاتی بودن جامعه و وجود نظام برده‌داری و انعکاس موارد مربوطه - از جمله می‌توان به مواد زیر از قانون‌نامه هیتی‌ها اشاره نمود:

ماده ۱۷۰- هرگاه مرد آزادی ماری را بکشد و در همان حال نام دیگری را ببرد، باید ۴۰ شِکِل نقره بپردازد و اگر برده باشد، کشته خواهد شد.

ماده ۴۴ (ب) - هرگاه کسی مراسم تطهیر را نسبت به شخصی انجام دهد، باید بقایای سوزانیده شده آنرا جمع‌آوری کند. اما اگر آن بقایا را در خانه شخص دیگری بگذارد این امر جادوگری تلقی شده و به دادگاه شاهی ارجاع خواهد شد.

در دو قانون همگی از وجوه اشتراک این دو قانون می‌باشد. هر چند نحوه واکنش و یا به عبارت دیگر ضمانت‌اجراهای کیفری در قانون حمورابی بسیار شدیدتر بوده، اما این امر نافی تشابهات دو قانون نیست. بدین توضیح که تعداد معدودی از مواد این قانون‌نامه به جرائم و مجازات‌ها (حقوق کیفری) تعلق دارد. قوانین هیتی‌ها نسبت به قوانین حمورابی - که مقدم بر هیتی‌ها در بین‌النهرین است - از شدت کمتری در زمینه کیفری برخوردار است، چنانکه - به عنوان مثال - در بیشتر موارد پرداخت غرامت یا رد مال یا حیوان به بزه‌دیده پاسخ کیفری به جرم تلقی می‌شده است؛ اگر در قانون‌نامه حمورابی برای حدود ۳۴ جرم اشکال گوناگون کیفر مرگ پیش‌بینی شده است، در قوانین هیتی‌ها تنها برای حدود ۱۰ جرم این کیفر در نظر گرفته شده است. بدلیل وجود همین شباهتهاست که می‌توان اظهار داشت در تمدن هیتی نیز بطور ضمنی این اصل رعایت می‌شده در غیر اینصورت نیازی به قانونگذاری نبوده است.

در سالیان بعد با منشور کوروش کبیر روبرو می‌شویم که در جای خود بسیار اهمیت دارد. بدون شک، وی بزرگترین و برترین اعلامیه حقوق بشر دوران باستان را اعلام و اجرا کرده است.

کوروش در قرن پنجم قبل از میلاد و پس از فتح بابل، منشوری صادر کرد که بسیار قابل توجه بوده و در زمان حیات کوروش به سه زبان پارسی، عیلامی و بابلی بر روی استوانه‌هایی از گِل پخته نقش گردیده است. در این منشور بطور صریح اشاره‌ای به اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها نشده است، اما رویکردهای مبتنی بر حقوق بشر که از جمله آنها اصل شخصی بودن مسئولیت کیفری است را می‌توان یافت.

با تشکر از توجه شما

داتا